

УДК 338.583

І. І. Рекуненко, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”; Р. В. Коробка, аспірант ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті розглянуто економічну сутність ринкової інфраструктури, узагальнено її роль та місце в ринковій економіці, проаналізовано основні підходи до трактування поняття “ринкова інфраструктура”.

Ключові слова: інфраструктура, концепція, підхід, ринкова інфраструктура, елементи інфраструктури.

Постановка проблеми. Розвиток економічної ситуації в країні, взаємовідносин між партнерами на будь-якому ринку істотно впливає на рівень забезпечення населення різноманітними товарами та послугами, а також на ступінь задоволеності населення діяльністю виробників та сфери торгівлі.

При цьому слід враховувати, що така діяльність відбувається в суспільстві, що має певну структуру, елементами якої є торгівельні представники, посередники, бази, банки, рекламні агентства, біржі та ін. Від ступеня їх розвитку та узгодженості дій здебільшого залежить успіх зусиль підприємця, який працює у сфері виробництва, комерції чи фінансів. Своєчасно виявлені та змодельовані зміни в стані інфраструктури надають підприємцю шанс уникнути ризику та перемогти в конкурентній боротьбі на певному ринку.

Функціонування економічної системи, її рівновага та динаміка забезпечуються діяльністю ринкових інститутів – спеціалізованих організацій, пов'язаних між собою і залежних одна від одної. Сукупність цих інститутів, що діють у межах особливих ринків і виконують певні функції, утворює інфраструктуру ринкової економіки. Необхідно зазначити, що інфраструктура є обов'язковим компонентом будь-якої цілісної економічної системи і підсистеми [2]. Тому ефективний розвиток економіки будь-якої країни неможливий без розвинутої інфраструктури.

Аналіз публікацій. Вивченню різних аспектів розвитку ринкової інфраструктури у сучасних умовах як багатофункціональної і багатоаспектної системи, що забезпечує розвиток економіки, приділяється недостатня увага. Проблема формування та розвитку інфраструктури ринку, її основним елементам присвячені праці таких провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, як П. Розенштейн-Родана, С. С. Носової, В. П. Федько, Л. М. Кузьменко, І. Н. Ковельської, Л. А. Ібрагімова, О. О. Шубіна та інших.

Невирішені раніше частини проблеми. Враховуючи існуючі дослідження стосовно інфраструктури, необхідно відмітити те, що не досить повно в наукових працях висвітлюються питання визначення основних підходів до трактування поняття “інфраструктура ринку” та виявлення проблем розвитку ринкової інфраструктури.

Мета даної статті – узагальнення теоретичних положень щодо суті ринкової інфраструктури, визначення ролі та узагальнення необхідності її розвитку на всіх рівнях економічної системи.

Виклад основного матеріалу. В умовах командної економіки, для якої характерна директивна форма зв'язку між виробництвом і споживанням, роль таких інститутів виконували органи Держплану, різні міністерства та відомства. Рішення, які приймали центральні планові органи, доводилися через цілу мережу нижчестоящих, підпорядкованих організацій, до безпосередніх виробників. Перевагою наявності такої інфраструктури було те, що вона позбавляла виробників товарів всякого комерційного ризику, пов'язаного з конкурентними відносинами, гарантувала поставку ресурсів, необхідних для виконання плану, а потім і реалізацію продукції, закріплюючи споживачів готової продукції за виробниками. Одночасно така інфраструктура володіла цілим рядом недоліків, які можна визначити і як недоліки командної економіки.

Підприємства позбавлялися можливості і необхідності проявляти самостійність, шукати найбільш ефективні шляхи вирішення господарських проблем. Багаторівневий характер планової інфраструктури вимагав узгодження всіх серйозних питань у вищестоящих інстанціях. Це

знижувало оперативність ухвалення рішень. Тому планова інфраструктура, з одного боку, володіла стійкістю і стабільністю, а, з іншого, приводила до відсутності конкуренції, гнучкості і мобільності.

Формування у країні соціально орієнтованої ринкової економіки, впровадження нових форм власності й господарювання, демонополізація й роздержавлення сфери обігу зумовили докорінну структурну перебудову економіки, новий підхід до розвитку її інфраструктурного комплексу. Цьому сприяє також вивчення досвіду розбудови економіки країн із розвиненими ринковими системами.

Новим видом інфраструктури є ринкова інфраструктура. З розвитком ринкового механізму в економіці країни з'являється необхідність створення спеціалізованих видів діяльності по задоволенню потреб окремих ринків, організованої системи, що відображає попит і пропозицію. Поява ринку зумовила виникнення нових організацій, установ, що забезпечують його цивілізоване функціонування [3].

Необхідно відзначити, що інфраструктура зв'язує воедино всі галузі економіки, сприяючи її стабілізації, збалансованому розвитку. Недоліки в роботі об'єктів інфраструктури позначаються зазвичай на всій економіці.

Потрібно виділити специфічні ознаки інфраструктури. По-перше, інфраструктура – це сектор економіки загального призначення. По-друге, їй властивий характер колективного споживання. По-третє, об'єкти інфраструктури капіталомісткі, вони вимагають крупних первинних інвестицій. У зв'язку з цим не можна чекати їх одночасного розвитку. По-четверте, галузі інфраструктури – це галузі, що довго окупаються. Нарешті, інфраструктура безпосередньо впливає на процес виробництва, хоча знаходиться за його технологічними межами. Коло інфраструктурних галузей змінюється, а отже, перелік галузей і об'єктів інфраструктури не може бути незмінним, жорстко регламентованим для всіх етапів економічного розвитку [5].

Роль інфраструктури ринку, її формування в економічній системі і можливості використання економічних інструментів при регулюванні економічного зростання країни належить до числа недостатньо розроблених, що пояснюється рядом причин.

По-перше, як уже зазначалося, в умовах адміністративно-командної системи інфраструктурі відводилася підлегла, другорядна роль серед пріоритетів розвитку окремих галузей і секторів економіки, через що і її наукове вивчення не могло бути визнане життєво важливим і необхідним.

По-друге, усвідомлення важливості інфраструктурного забезпечення ринкових реформ в Україні так і не досягло того рівня, при якому держава розглядає інфраструктурну політику як один з невід'ємних елементів політики ринкових реформ.

Світовий досвід теоретичних досліджень у сфері ринкової інфраструктури значно більше вітчизняного. Так, у зарубіжній економічній літературі склалися певні напрями дослідження проблем ринкової інфраструктури, які одержали назву концепцій ринкової інфраструктури (табл. 1).

Підхід до розуміння змісту ринкової інфраструктури, що розглядається в концепції накладних витрат, властивий більшості існуючих досліджень. Основні ідеї концепції накладних витрат знаходять віддзеркалення в роботах О. Б. Муханової, С. С. Голубевої, Л. Н. Добришиної, В. Н. Стаханова, Т. Г. Зотової. Ринкова інфраструктура згідно з концепцією накладних витрат виступає як основа функціонування ефективної ринкової економіки в цілому, а її головною функцією є створення сприятливого клімату для функціонування приватного капіталу. Основним недоліком концепції накладних витрат, на нашу думку, є вузькість даних аспектів інфраструктури. Підвищена увага приділена до економіко-організаційного аспекта розвитку ринкової інфраструктури, і практично поза увагою залишились фінансові аспекти.

Ідеї розподільної концепції у різноманітних дослідженнях також набули значного поширення, їх можна зустріти в роботах С. С. Носової, Г. Г. Муфтієва, Р. С. Каренова.

Згідно з розподільною концепцією головною задачею ринкової інфраструктури вважається доведення товарів від виробництва до споживачів, тобто обслуговування процесів обміну і руху товарів. При цьому інфраструктура розглядається як система каналів руху товару.

Порівняльна характеристика наукових підходів в дослідженні ринкової інфраструктури [4]

Концепції ринкової інфраструктури	Підходи до розуміння суті ринкової інфраструктури	Основні конструктивні ідеї, що містяться в концепції
Концепція накладних витрат	Ринкова інфраструктура – система загальних умов розвитку ринку з метою створення сприятливого економічного клімату для функціонування приватного капіталу	Створення комплексу економічних умов для функціонування товарного обігу і розвитку комерційної діяльності.
Інституційна концепція	Ринкова інфраструктура – система взаємодії агентів сфери обігу, що забезпечує торговельно-економічні зв'язки між виробництвом і споживанням	Вибір інституційних форм організації ринкової інфраструктури і формування механізму взаємодії ринкових інститутів
Концепція розподільна	Ринкова інфраструктура – сукупність видів діяльності, що забезпечує рух потоків товарів від виробника до споживачів	Вибір ефективних каналів руху товару та інфраструктури, що їх обслуговує для різних типів ринків
Маркетингова концепція	Ринкова інфраструктура – сукупність видів діяльності, що сприяють реалізації товарів на ринку і формуванню нового попиту на товари і послуги	Формування ринкової інфраструктури, що обслуговує всю систему ринків, виходячи з пріоритетності інтересів споживача
Логістична концепція	Ринкова інфраструктура – система матеріально-технічних об'єктів та засобів, що обслуговують процеси фізичного переміщення товарів і опосередковуючі ці процеси інформаційні і фінансові потоки у сфері обігу	Раціоналізація транспортно-складських процесів, матеріальних, фінансових та інформаційних потоків у сфері обігу

Для розподільної концепції характерне переважання економіко-правового і економіко-організаційного аспектів, що дозволяє виявити основні закономірності взаємозв'язків і взаємозалежностей ринкової інфраструктури в економіці. Дана концепція, з нашої точки зору, якнайповніше відображає всі аспекти дослідження проблем інфраструктури, зокрема акцент робиться на функціональному, галузевому і просторовому аспектах організації товарного обігу. Звідси витікає і головний недолік концепції – звуження ролі ринкової інфраструктури в економіці до обслуговування процесів руху товару.

Основні ідеї інституційної концепції розглядаються в роботах В. П. Федько, В. А. Покровського, Т. М. Томіної, А. А. Говоріна. Фокусуючи увагу на сукупності економічних агентів сфери обігу, особлива увага надається економіко-правовим і організаційним функціям взаємодії суб'єктів ринку. З цієї позиції основною функцією ринкової інфраструктури вважається забезпечення економічних зв'язків суб'єктів ринку. Дослідження в рамках інституційної концепції ведуться в двох напрямках: по-перше, аналіз складу ринкової інфраструктури та її елементів, і, по-друге, дослідження інституційної структури економічної системи в цілому, з виділенням інститутів ринкової інфраструктури, що визначають розвиток всього ринку.

Логістична концепція одержала свій розвиток з 60-х років ХХ ст. Концепція розглядає ринкову інфраструктуру як систему об'єктів, транспортних і технічних засобів, за допомогою яких забезпечується просування товарів на ринок. Спираючись в основному на матеріально-технічний аспект руху товару, логістична концепція не звертає увагу на проблему внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків. Це спотворює розуміння ринкової інфраструктури як єдиної системи [1].

Дослідження теоретичних концепцій суті і шляхів розвитку ринкової інфраструктури дозволяє зробити певні висновки. Кожна концепція визначається методологічним підходом до поняття суті ринкової інфраструктури. В основі кожного підходу, у свою чергу, лежать специфічні функції інфраструктури, які і визначають коло проблем (аспектів) дослідження. Таким чином, кожна концепція вносить своє значення в зміст поняття “ринкова інфраструктура”, трактуючи його по-своєму, що, з нашої точки зору, є наслідком багатогранності і багатоаспектності явища, яке вивчається.

У розвинених економіках держава приділяє особливу увагу розвитку інфраструктури. В свою чергу, американський економіст П. Самуельсон зазначав, що держава свідомо робить інвестиції в інфраструктуру, оскільки ці інвестиції створюють “невідчутні вигоди, від яких не можна чекати грошових прибутків для приватних інвесторів”, бо “масштаби деяких із них дуже великі для обмежених ринків приватного капіталу, а інші скуповуватимуться протягом надто тривалого терміну, щоб приватні інвестори дуже ними зацікавилися” [6].

Формування будь-якого ринку, адекватного до вимог соціально орієнтованої ринкової економіки, вимагає подальшого вдосконалення його інфраструктури.

Для сучасного етапу розвитку інфраструктури характерні недостатній рівень культури ринкових відносин, значні витрати, відсутність надійної та повної інформації про функціонування ринку, різке

скорочення обсягу й асортименту товарів та послуг. Недостатній розвиток інфраструктури перешкоджає зниженню рівня трансакційних витрат та підвищенню ефективності ринків.

Створення прогресивної інфраструктури ринку вимагає розв'язання комплексу завдань, які стосуються всіх її елементів. Перш за все, це стосується інформаційного, кредитно-розрахункового та кадрового забезпечення (табл. 2).

Таблиця 2

Невирішена частина завдань в розвитку ринкової інфраструктури

Інформаційне забезпечення	Кредитно-розрахункове, страхове забезпечення	Кадрове забезпечення
1. Створення загальнодоступної системи забезпечення виробників, надавачів послуг, посередників і покупців оперативною інформацією	1. Розробка оптимальних схем лізингу, експортних поставок	1. Організація підготовки висококваліфікованих кадрів
2. Здійснення розробки та впровадження інформаційно-аналітичних мереж зі стратегічного маркетингу, використання геоінформаційних систем для передавання й обробки інформації	2. Розвиток різноманітних видів кредитування та доступність учасників ринку до вільних фінансових ресурсів	2. Об'єднання на добровільних засадах суб'єктів інфраструктури ринку в асоціації для підготовки й перепідготовки персоналу, проведення наукових досліджень економічного та соціального спрямування, обміну інформацією, підготовки та видання професійної літератури, вироблення загальної стратегії розвитку на перспективу
3. Формування системи спостереження за станом ринків і механізмів поширення інформації й реклами	3. Створення методичної бази ціноутворення у суб'єктів інфраструктури ринку	3. Розробка нормативно-методичних документів з торгівельної та постачальницько-збутової діяльності
4. Розробка методичного та програмного забезпечення, формування інформаційних банків даних	4. Розвиток страхування фінансових ризиків під час торговельних операцій, діяльності інвесторів і кредиторів суб'єктів інфраструктури	–

Реалізація цих напрямів удосконалення ринкової інфраструктури сприятиме створенню організаційно-технічних, економічних, соціальних і нормативно-правових умов функціонування сучасного ринку. Це, в свою чергу, складе підґрунтя для розбудови у вітчизняній економіці ефективної ринкової системи господарювання.

Висновки. Отже, суб'єкти ринку зазвичай готові брати участь у формуванні інфраструктурних систем, оскільки нерозвиненість або відсутність останніх істотно обмежує розвиток ринкових відносин, часто роблячи виробництво товарів або надання послуг неефективним.

Список літератури

1. Алешина О. Г. Инфраструктура рыночной экономики России: особенности становления, факторы развития, регулирование [Текст] : монография / Г. Ф. Каячев, О. Г. Алешина. – Красноярск, 2005. – 138 с.
2. Инфраструктура товарного рынка: теоретичні засади [Текст] : підручник / за ред. О. О. Шубіна. – К. : Знання, 2009. – 379 с.
3. Кузнецов Э. А. Экономика [Текст] : учебное пособие / Э. А. Кузнецов. – Х. : Одиссей, 2003. – 408 с.
4. Новоселов А. С. Рыночная инфраструктура региона: Проблемы формирования и развития [Текст] : монография / А. С. Новоселов / РАН. Сиб. отд.-ние. ИЭиОПП. – Новосибирск : ЭКОР, 1996. – 288 с.
5. Носова С. С. Экономическая теория: краткий курс [Текст] : учебное пособие для студентов учебных заведений / С. С. Носова. – М. : Гуманитарный издательский цент ВЛАДОС, 2001. – 288 с.
6. Самуэльсон П. Экономика [Текст] : учебник / П. Самуэльсон. – М. : Машиностроение: НПО "АЛГОН", 1994. – Т. 2. – 415 с.

Summary

The article is dedicated to the economic substance of the market infrastructure, summarized its role and place in the market economy. The main approaches to the notion of the "market infrastructure" are analyzed in this article.

Отримано 30.03.2011